

AZ EURÓPAI UNIÓ ÚJ POLITIKAI TÉRKÉPE

Carlos Flores Juberías

spanyol jogász- és politológus, a Valenciái Egyetem Összehasonlító Alkotmányjogi tanszékének vezetője és a Cuadernos Constitucionales (Alkotmányos Füzetek) című folyóirat főszerkesztője

ÖSSZEFOGLALÓ

2004 júniusában 352 millió európai szavazott az új Európai Parlament képviselőire. Először fordult elő a történelemben, hogy Ciprus, Észtország, Csehország, Lengyelország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Málta, Szlovákia és Szlovénia polgárai részt vehettek a parlamenti választásokon, kifejezhették véleményüket, érdekeiket, politikai súlyukat és befolyásukat. A tanulmány egy részletes elemzést és értékelést kíván adni az EP-választások végeredményéről. Az elemzés kiemelt figyelmet fordít a régi és az új tagok közti különbségekre, például a részvétel, a motiváció, a távolmaradás, az ideológiai hozzáállás, az euroszkepticizmus, a választási preferenciák és a pártválasztási bizonytalanság alakulására.

KULCSSZAVAK ■ Európai Unió ■ Európai Parlament ■ EU-bővítés ■ választások
■ választói magatartás ■ euroszkepticizmus

2004. június 10-e és 13-a között 352 millió európaikat hívtak az urnákhoz azért, hogy megválasszák azokat a küldötteket akik majd az Európai Parlament hatodik törvényhozásában fogják őket képviselni. A Parlament 1979-es első megválasztása óta új hatáskört szerzett, növelte politikai súlyát és javította közképét, mint az uniós állampolgárok közvetlen képviseletének egyedüli intézménye.

Ezen állampolgárok nagy része számára az európai parlamenti képviselők megválasztása egy, a hétköznapiakba már teljesen beilleszkedett politikai eseményé vált, amely országuk választási naptárába tökéletesen beleilleszkedett. 58 millió európai számára azonban 2004 júniusa az első alkalom volt az európai választáson való részvételre, úgyis mint annak egyértelmű megállapítása, hogy sokat vitatott uniós állampolgársága kész tényé vált.

Ezen választások eredményét egy olyan részletes elemzés tárgyává kell tenni, amely figyelembe veszi ezt a fontos változót, és – ami egyben jelen tanulmányunk célja is – amely megpróbálja ütköztetni a szabályozási kereteket, a részvételi arányokat, a tartózkodás okait, a hatalmon levő pártok elleni „büntető” szavazatok dimenzióját, a szavazat ideológiai irányát és az euroszkepticizmus hatását a tizenöt régi és a tíz új uniós tagállamban. Mind ezt olyan eredményekből kiindulva, amelyek a learatott tartózkodás nagy mértéke, a hatalom pártjai ellen leadott voksok ereje, az euroszkepticizmusnak a politikai színtér egyik-másik pólusán való kiemelkedése és az újonnan

megválasztott Parlament egyértelmű jobboldali elhajlása által felkeltették az elemzők figyelmét.¹

I. A SZABÁLYOZÁSI KERETRŐL

Mint közismert – annak ellenére, hogy a kérdés körülbelül fél évszázada napirenden van –, még nem alakult ki egységes választási rendszer az Európai Parlament küldötteinek megválasztására.² A tíz új tagállam belépése pedig az Unió ötödik bővítésekor az Európai Parlament megválasztására alkalmazott választási rendszerek tizenhatról huszonhatra bővülését eredményezte. (Azért nem tizenöt volt eredetileg, mert az Egyesült Királyság Észak-Írországban olyan rendszert alkalmazott, amely eltért az ország többi részében használttól [lásd 1. táblázat].) Mindazonáltal az új tagállamok belépése nem vezetett be sem különösen jelentős újdonságokat, sem a már jó ideje láthatóan egyre egységesebb összképben feltűnő ellentéteket.³ Sőt, megállapítható az is, hogy az Európai Parlament ezen bővítése feltételezte a jelzett tendencia utólagos megerősödését, amely különösen jelentős, ha figyelembe vesszük, hogy az új tagállamok esetében a választási formák opciója olyan választási rendszerek alapján lett létrehozva, amelyek rendkívüli mértékben eltérnek a saját nemzeti parlamentjeik megválasztásakor alkalmazottaktól.⁴ Az angolszászhoz szorosan kötődő politikai kultúrával rendelkező Málta öt küldöttje megválasztására az egyéni átadható választási rendszer mellett döntött, amely lényegében azonos az Ír Köztársaság és Észak-Írország által követettel. Viszont ezen az egyen kívül az összes többi ország az arányos rendszert választotta, listás egyedi választási körzetekben. Közülük öt ország – Szlovákia, Magyarország, Litvánia, Lengyelország és Csehország – esetében alkalmazták a német modellel azonos bekerülési küszöböt (a szavazatok 5%-a, országos szinten kiszámolva). Egy hatodik esetben – Cipruson – 1,8%-os bekerülési küszöböt választottak, ami az ország választói létszáma miatt elenyésző jelentőségű kivétel. A szavazat típusával kapcsolatban figyelemfelkeltő, hogy javarészt olyan formulák mellett döntöttek, amelyek lehetővé teszik a szavazó számára egy vagy több részt vevő jelölt előnyben részesítését. Csak Észtország, Magyarország és Lengyelország döntött a blokkolt, zárt listás rendszer mellett. A többi listás rendszert alkalmazó országban viszont – és az egyéni átadható választási formulával Máltában is – megvolt a lehetősége annak, hogy egy vagy több preferenciát vezessenek be. Ez Lettország esetében már gyakorlatnak számított, a saját nemzeti parlamentjének megválasztásakor használt választási szisztémát vitte át az európai választásokra, és így lehetővé tette a listát alkotók pozitív vagy negatív értékelését is.⁵

Viszont ezen rendszerek – összetevőinek relatív hasonlósága miatt kiemelkedő – együttese, viszonylagos egyszerűsége miatt eltér az új tagállamok nemzeti parlamenti választásai során alkalmazott választási rendszerek néhányának

jelentős összetettségétől. Így – épp csak megemlítve a három leghivalkodóbb példát – intézményesítve a fent említett rendszert, mind Magyarország, mind Észtország lemondtak arról, hogy Európai Parlamenti képviselőik megválasztására kiterjesszék azokat a vegyes természetű rendszereket, amelyeket saját törvényhozóik megválasztáskor alkalmaznak, és amelyben a választó egy jelöltre szavaz, mint egy pártlistára (Észtország esetében csak egye jelöltre), a mandátumok pedig helyi, megyei és országos szinten oszlanak szét. Ugyanakkor Litvánia is félretette saját hagyományos – szintén vegyes – rendszerét, amelyben parlamenti tagjainak felét többségi rendszerrel választja uninominális kerületekben, a másik felét pedig arányos rendszerrel egyetlen országos körzetben.⁶

II. A RÉSZVÉTELI ARÁNYOKRÓL

A 2004. június 10-e és 13-a közötti európai választások leginkább vitatott adata – az egyik vagy másik párt által elért gyakran megkérdőjelezett eredmények mellett⁷ – minden kétséget kizáróan a választásokon való alacsony részvétel.

Ezen európai választáson a 25 tagállamot együtt nézve 45,7%-ra tehető a részvételi arány átlaga, amely új történelmi minimumot jegyzett, és egyúttal új fordulatot jelzett – az európai szavazók progresszív tudatlansága saját parlamentjükre vonatkozóan –, amely megállíthatatlan módon gyorsult fel attól a pillanattól kezdve, hogy az Európai Parlament közvetlen választhatóságát bevezették. (Lásd a 2. táblázatot.) Valóban bizonyított tény, hogy a részvételi arány összehívásról összehívásra csökkent: az 1969-es első választáson 63%-ot ért el (bár akkor még csak kilenc közösségi tag volt), a következő három találkozóan enyhén, de tartósan csökkentek (1984-ben a görög csatlakozást követően 61%-ra; 1989-ben már Spanyolországgal és Portugáliával az Unióban 58,5%-ra és 56,8%-ra 1994-ben). Az utolsó két alkalommal már jóval érzékenyebb módon, 1999-ben 49,8%-ra esett (az Ausztriával, Svédországgal és Finnországgal bővült Unióban), míg el nem érte a már említett 45,7%-os arányt – azon a választáson, amelyet éppen most elemzünk – a már 25 tagállammal rendelkező Unióban.

Ez az általános adat már magában is aggasztó, azonban ezen utolsó választások részvételi adatainak részletesebb elemzése talán még riasztóbb következtetések levonására késztet. A 25 uniós tagállamból tizennyolcnak 50%-nál alacsonyabb részvételi százalékkal kellett megelégednie, a többi hét országban pedig, amelyek felülmúlták ezt a számot, vagy kötelező a szavazás (mint Ciprus, Görögország, Belgium és Luxemburg esetében),⁸ vagy összekapcsolták az európai választásokat helyi, régiós, parlamenti választásokkal, illetve nemzeti jellegű népszavazásokkal (Olaszország, Írország és Málta). Mindazonáltal ezen államok közül három (Luxemburg, Ciprus és Málta) az Unión belül a legkisebb

demográfiai súlyú országnak számít, miközben a hat „nagy” uniós tagból öt (Németország, Franciaország, Nagy Britannia, Spanyolország és Lengyelország) nemcsak 50% alatti részvételt produkált, de a Közösség saját átlaga alatt is, olyan arányokkal mint 38,9% (Nagy Britannia) vagy 20,9% (Lengyelország).

A régi és új tagállamok részvételi arányát megkülönböztető elemzés annak elismerésére kötelez, hogy a fő felelőség – bár nem kizárólagosan – ez utóbbiakra hárul a választási részvétel globális arányának jelentős csökkenésében. Valóban, míg a 15 régi tagállamban a részvételi arány 49,4% volt – ami csak négy tizeddel kevesebb az 1999-es adatnál –, addig a tíz új tagállamban csak 26,9%, ez az arány pedig minden szempontból aggasztó.

Ha összehasonlítjuk a tíz új tagállam részvételi eredményeit azon tagországokéval, amelyek egymást követően szerepeltek a három bővítés alkalmával az első európai találkozójukkor (logikusan csak 1981, 1985 és 1995-re hivatkozva, miután meghonosították az Európai Parlament közvetlen választását), észrevehetjük, hogy Görögország esetében ez 78,6%, Portugáliában 72,4%, Spanyolországában 68,9%, Ausztriában 67,7%, Finnországában 60,3% és Svédországában 41,6%. Így tehát a tíz új tagállam közül csak az atipikus és kevésbé reprezentatív esetek (egyrészt Ciprusé és Máltáé, másrészt pedig Lettországé) múlták felül a Svédország által – egy évtizeddel ezelőtt, az első szavazásakor – elért, amúgy is elenyésző részvételi arányt, mialatt a maradék hét ország jóval alatta maradt ennek, és új minimumokat jegyezett. Ebből arra kellene következtetnünk, hogy a kelet felé való bővítés lényegesen kevésbé aktív állampolgárok belépését eredményezte, mint a korábbi, dél és észak felé történő bővítések.

Másrészt, ha a tíz új tagállam részvételi arányának eredményét összehasonlítjuk a csatlakozási népszavazásaikkal – mely összehasonlítás megtétele ésszerűnek tűnik a két urnához járulás időbeni közelsége miatt, viszont figyelembe véve, hogy egy népszavazás eltérő természetű a parlamenti választástól –, az eredmény ugyanolyan kétségbeejtő lenne, mint az előző esetekben. Nemcsak hogy egyetlen új tagállamban sem növekedett a részvételi százalék a 2003-as népszavazás és a 2004-es európai választás között, de éppenséggel a részvételi százalékok esése az esetek nagy részében jól érzékelhető volt, míg néhány esetben kifejezetten drámainak minősült. A részvétel csökkenése csak Magyarország és Málta esetében volt egyszámjegyű (7,1, illetve 8,7%); Litvánia esetében már 15%, Csehországában 26,9%-ra emelkedett, a többi ötben pedig átlépte a 30%-os határt: Észtország esetében 37,2%-os, Lengyelország esetében 38%-os (vagyis a legnagyobb) csökkenéssel.

Végezetül, ha összehasonlítanánk a tíz új tagállam ezen a választáson mutatott részvételét az előző parlamenti szavazásokon tapasztaltnal az eredmény talán még feltűnőbb lenne. Természetesen ezt az összehasonlítási szempontot is a különböző választások eltérő természetének figyelembevételével kell alkalmazni, mely elővigyázatosság lehetővé teszi az utolsó választásokon elért

részvételi arányok kontextusba helyezését. E tekintetben csak – az egyidejűleg elnökválasztási szavazást is rendező – Litvánia tapasztalna egyjegyű (7,6%-os) részvételiarány-csökkenést. Ez a szám viszonylag közeli volna a Máltaiéhoz (13,7%). Másik három állam 20 és 30% között helyezkedne el (Ciprus 20,7%, Lengyelország 25,5%, Csehország 29,7%), további három 30 és 40% között (Lettország 30,2%, Észtország 31,4%, Magyarország 35,0%), és az előző szinteken jóval túl Szlovénia és Szlovákia a régió legfeltűnőbb eredményeit érné el, az első esetben 43,8%-os, a másodikban pedig 53,1%-os csökkenéssel. Habár az európai választások és a nemzeti környezetben történő választások részvételi arányának különbsége már megszokott jelenség, amelyet Rose *európai gap*nek keresztelt el, és 22,3%-ra számolta ki az Unió 15 régi tagállama számára,⁹ az új közösségi tagok esetében ez kétségkívül aggasztóbb, közülük hét országban ezen átlag fölötti volt a különbség, sőt kettő gyakorlatilag megduplázta azt.

III. A TARTÓZKODÁS OKAIRÓL

Két megállapítással szokták magyarázni az egymást követő európai választások alacsony állampolgári részvételi arányát. Az első megállapítás szerint sok állampolgár sem az európai építményben az utolsó évtizedekben tapasztalt előrelépések, sem a különböző közösségi intézmények által az európaiakat az Unióhoz való közelebb hozatala érdekében tett erőfeszítései ellenére nem értette meg azt a sokféle formát, amit az Európai Unió politikája visz mindennapi életébe, következésképpen még azt sem fogta fel, milyen jelentős is részvétele egy közvetlenül általa választott, egyedülálló közösségi intézmény megválasztásában. A második megállapítás jelzi, hogy több olyan állampolgár is, aki már megértette az Unió jelentőségét, tartózkodik az európai választásokon, mert nem képes az Európai Parlamenttel összehangolódni – vagyis hogy pontosabbak legyünk, azokkal a pártokkal és a jelöltekkel, akik a szavazataikat kérik – azon politikákkal amelyeket inkább úgy azonosítanak mint a kormányok közötti tárgyalások gyümölcset, vagy mint a régi intézményekből jövőket amelyeknek kinevezettjei soha nem számolnak be működésükről az urnák előtt. Mindent összevetve a masszív tartózkodás, amely egymást követő alkalmakkor jellemzi az európai választásokat nem is igazán az európai integrációs folyamat visszautasításának a következménye -amely inkább az euroszeptikus nézetű pártokra adott szavazatokban nyilvánulna meg¹⁰- hanem inkább a dolgoknak egy olyan állása amelynek jellegzetessége az Unió mindennapjainkban játszott szerepének ismeretlensége és azé is, hogy milyen szerepet játszik az Európai Parlament az Unió életében.¹¹

Mindkét ok már említésre került az utolsó bővítés előtt megtartott európai választásokon való tartózkodásról végzett elemzésekben¹² is, és amely a 2004-es választásokon meg is nyilvánult mind a régi mind az új uniós államokban,

viszont közel sem ugyanazon a módon és nem is ugyanolyan erősséggel. Az Európai Bizottság által, közvetlenül a választások után végeztetett tanulmány eredménye,¹³ amely a választók visszahúzódása okainak pontos értékelését tűzte ki céljául, nagyon érdekes adatokhoz vezet, ezek érzékenyen mutatnak rá a politikai kultúra eltéréseire a kontinens keleti és nyugati része között. Ezeket a különbségeket az európai bővítés – nemhogy kiküszöbölte volna – megerősítette az Unió új politikai térképén. A következő három adattal utalunk ezen állítás alátámasztására.

Elsőként arról a pillanatról kérdezték az állampolgárokat, amelyben elhatározták, hogy a mostani európai választásokon tartózkodni fognak a részvételtől; a régi tagállamokból származó megkérdezettek 21%-a azt nyilatkozta, hogy soha nem szavaz, 15% mondta azt, hogy hónapokkal a választások előtt határozott, másik 15% mondta hogy hetekkel előtte döntött így, 16% pedig néhány nappal a választások előtt, végül 23% a választások napján határozott úgy, hogy tartózkodni fog. Azonban az új tagállamokból származó megkérdezettek esetében azok százaléka, akik hetekkel vagy hónapokkal előtte határozták el a tartózkodást 40%-ra emelkedett, ugyanakkor lecsökkent azok száma, akik a választások napján döntöttek (16%), mint ahogy azoké is, akik általában tartózkodnak (18%), ami az új tagállamokban az európai választásokkal kapcsolatos átgondoltabb és tudatosabb tartózkodásra utal, ami kevésbé heves és hagyományos.¹⁴

Másodsorban magáról a távolmaradás okáról a kérdezettek az Unió régi és új tagállamaiban megegyeztek abban, hogy a tartózkodás fő oka „a bizalom hiánya vagy általánosabban a politikában való csalódottság” (22%), „a politika iránt való érdeklődés hiánya” (14%), „túlságosan elfoglaltnak lenni, nem rendelkezni szabadidővel, dolgozni” (13%), „szabadságon lenni” (10%), azon a véleményen lenni, hogy „a szavazatnak nem lesz következménye, nem fog semmi megváltozni” (9%), „betegnek lenni vagy egészséggel kapcsolatos problémával küzdeni” (7%), „nem érdeklődni az Európai Unió iránt” (7%) és „nem rendelkezni túl sok információval az Európai Unióról vagy az Európai Parlamenti-ről” (6%). Azonban ezen válaszok részletesebb elemzése meglepő élességgel tárja fel azt, hogy míg a tíz új tagállam választói visszatérő módon világosan politikai természetű okok miatt tartózkodtak, a tizenöt régi tagállam szavazói nagyobb gyakorisággal hivatkoztak nem politikai jellegű okokra. Így azok száma, akik „bizalom hiánya” vagy egy a „politikában általános csalódottság”-ra hivatkoztak az új tagállamokban 34%-ig emelkedett (szemben a régi tagok 19%-ával), azok akik azt jelölték, hogy „nem érdeklődnek a politikai iránt” 21% (12%-kal szemben), és azoknak a száma, akik mint tartózkodásuk indokaként azt jelölték, hogy szavazatuk nem változtat semmin 14%-ra nőtt (vs. 8%); ugyanakkor a régi tagállamok állampolgárai gyakoribban hivatkoztak arra, hogy elfoglaltak, és hogy nincs idejük, dolgoznak vagy szabadságon vannak (14% és 10% a 10, illetve 8%-kal szemben). Végül az egyetlen nem politikai ok

amelyre a Kelet Európai választók nagyobb gyakorisággal hivatkoztak mint a 15 uniós ország választói, amikor az urnáktól való visszahúzódnásukat kívánták igazolni, az egészségügyi okok: az egyik esetben a választók 10, a másikban csupán 6%-a, olyan eredmény amely messze áll attól, hogy ellentmondjon kezdeti feltételezésünknek, inkább egy újabb elemet visz a vitába, az európai posztkommunista egészségügyi hiányosságot, amit itt most nem részleteznénk.¹⁵

Harmadszorra, az új uniós tagállamok polgárai sokkal alacsonyabb pártazonosulási mutatókat hoztak, mint a tizenöt régi uniós tagállamé, ez a kérdés közismerten¹⁶ szorosán összekapcsolódik a választási folyamatban való részvétellel. Valóban, mialatt az országok ezen utóbbi blokkjában az állampolgárok 53%-a nyilatkozott úgy, hogy nagyon közelinek vagy legalábbis valamennyire közelinek érzi magát valamelyik párthoz, az új tagállamok együttesének ez a százaléka épphogy csak 33%. Ebben a síkban a legszélsőségebb esetek közé tartozik Csehorszáé és Szlovéniáé, ahol a magukat egyetlen párttal sem azonosítók százaléka 66 és 67%; Lengyelorszáéban ez a szám 71%; Lettorszáéban, ahol csak 3% érzi magát teljesen azonosulni egy bizonyos párttal, 11% mondja azt, hogy valamennyire és 85% egyáltalán nem azonosul a pártokkal. Ezen szabály alól az egyedüli kivétel – ebben az esetben is – Málta, ahol a választók kétharmad része azonosította magát valamelyik nagy párttal – a Nemzeti vagy a Munkaspárttal – egyértelművé téve egy nyilvánvalóan angolszász gyökerekből kifejlődött kétpárti rendszer meglétét a szigeten.

Mindazonáltal pártokkal való azonosulás nem az egyedüli magyarázó oka a Nyugat Európai állampolgárok és az új európai uniós tagállamok között a politikai részvétel szintjeiben tapasztalt eltéréseknek. Egy negyedik tényezőt is hozzá kellene adnunk az előző háromhoz – amely minden bizonnyal fejlettebb, mint az előzőek, és sokkal fogékonyabb a neutralizálásra a jövőbeni urnákhoz járulásokra nézve –, mert talán teljesebb magyarázatát kínálja ennek a jelenségnek: ez az Unió választói számára rendelkezésre álló információ szintje. Erre a tényre vonatkozóan az Eurobarometer adatai¹⁷ lényegesen nagyobb hiányosságokat tárnak fel az új tagállamok polgárai számára elérhető információ szintjében, mint a 15 régi európai uniós ország esetében. Ismételtén Málta kivételével, amely az Unió élére helyezkedik a megkérdezettek 80%-ának arra vonatkozó válaszával, hogy a szükséges információ birtokában voltak, amikor döntöttek, hogy mire szavaznak a közelgő választásokon, emellett még Szlovénia és Magyarország – talán még megmagyarázhatatlanabb kivételével –, ahol a jól informált választók magas száma (76% és 73%) kirívóan ellentétben áll a választásokon elért alacsony részvételi százalékkal. Más kelet-európai országok választói kevésbé voltak informáltak, különösen jelentősek azok az adatok, amelyek Szlovákiából, Csehországból és Lengyelországból származnak (42%, 41%, és 28%).

Ezen elmaradottság okait nagyrészt magában a választási kampányban kell keresni, amit eltérő erősséggel és különböző eszközökkel folytattak a

különböző országokban. Erre vonatkozóan az Eurobarometer feltárja, hogy az Unió állampolgárai miként követték nyomon a választási kampányt: az új és régi tagállamokban szinte hasonló mértékben látták, hallották a pártok propagandáját a televízióból és rádióból, vitatkoztak a kérdésről családjukkal, barátaikkal, és nagyrészt a toborzásokon is részt vettek. Viszont az új tagállamok állampolgárai sokkal kevesebb propagandát kaptak postaládájukba, mint a tizenöt régi tagállam lakói, sokkal kevesebbet olvashattak napilapjaikban a választási kampányról, kevesebb lehetőséggel számolhattak a jelöltekkel vagy képviselőkkel való személyes kapcsolatba lépésre, és feltűnően kevesebb hozzáféréssel bírtak a szavazatok jutalmazásának intézményes kampányában. Különösen az új tagállamokban végrehajtott ilyen jellegű kampányok eredményét kellene összességében véve szegényesnek minősíteni, látva azt az adatot, miszerint a szlovákok 12%-a, a csehek 13%-a vagy a lengyelek 20%-a nyilatkozott úgy, hogy hallott hírt felőle.¹⁸

IV. A KORMÁNYPÁRTOKRA LE NEM ADOTT SZAVAZATOK DIMENZIÓJÁRÓL

A kormánypártokra le nem adott szavazatok és általánosságban a szavazatok áramlása az ország nagy politikai alakulataitól a szélsőségesebb és radikálisabb pártok felé – ahogy már utaltunk rá – a másodrendű választások egyik jellemzősége. Az ilyen típusú választásokon – mikor a választó kevésbé letisztult értesülésekkel rendelkezik a tulajdonképpen szóban forgó ügy jelentőségéről – gyakori, hogy a szavazatot eszközként használják arra, hogy kifejezzék a fennálló helyzettel kapcsolatos elégedetlenségüket, következésképp a hatalom pártjai károsultnak kerülnek ki a választásokból. Ugyanez az érv magyarázná meg annak a gyakoriságát is, hogy a szélsőséges pártok, amelyek a nemzeti parlamentekben alacsony képvisellel rendelkeznek az ilyen választásokon jelentős fellendülést tapasztalnak, sokszor a választások valódi győzteseiként kikerülve: egy olyan helyzetben, amelyben – legalábbis látszólag – kevés forog kockán, gyengébb az ösztönző erő, hogy a választók stratégiaileg vagy „ésszel szavazzanak” – ne pedig ellenkezőleg „szívvel” vagy a test kevésbé bevallható részeivel –, ez pedig a radikálisabb pártokat részesíti előnyben, amelyek ilyen körülmények között a nagy pártoknál könnyebben ösztönzik és mozgósítják szavazóikat.

A 2004-es európai választások eredményeinek elemzése több, mint elegendő anyagot nyújt arra, hogy megerősítse ezen tézisek közül az elsőt, és hogy egyúttal alátámassza a tényt, miszerint az európai választások csak nagyon ritkán alapozódnak az európai építmény sajátos kérdéseire, inkább a nemzeti politika problémáira reagálnak.¹⁹ A kormánypártok a 25 tagállamból 22-ben szenvedtek szavazatvesztést, és csak Luxemburg, Szlovákia és Spanyolország esetében – ahol a szocialisták épp csak néhány hónapja voltak hatalmon – értek el a

kormánypartok jobb eredményeket, mint amivel hatalomra kerültek. Azonban az európai kormányok jelentős többsége esetében a népi támogatás vesztesége súlyosnak bizonyult: Ausztriában a népi ÖVP 9,6 pontot veszített, a szavazatok 42,3%-ról 32,7%-ra estek vissza, Dániában a Venstre 31,3%-ról 19,4%-ra esett vissza, 11,9 százalékpontot veszítve, egy tizeddel kevesebbet mint Írországból a Fianna Fáil, amely 41,5%-ról 29,5%-ra esett vissza; Portugáliában a PSD-PP 14,8 pontot esett 48,8%-ról 34%-ra – ami ahhoz vezetett, hogy a kormány alig több mint egy évvel később veszített is –, Svédországban a szociáldemokraták 15 egész pontot estek 39,8%-ról 24,8%-ra. Mindezzel együtt azonban a legfigyelemreméltóbb veszteségeket a három fő közösségi tagországban szenvedték el: Németországban Gerhard Schröder szociáldemokratái a 2002-es választások 38,5%-áról 21,5%-ra estek vissza – 17 ponttal kevesebb, egyúttal 1953 óta ez a legrosszabb eredményük is –, Franciaországban Jacques Chirac UMP-je a szavazatainak felét elvesztette 33,7%-ról 16,6%-ra zuhanva, ami 17,1 pontot jelent, és végül a brit Munkáspártiaknak, akik legújabb történetük legrosszabb eredményét érték el, meg kellett elégedniük a szavazatok 22,3%-ával, vagyis 18,4 ponttal kevesebbel a Tony Blair által 2001-ben elért második győzelem eredményéhez képest.

Ez a tendencia az új közösségi tagok között legalább olyan mértékben jelentkezett, mint a 15 régi tagországban. Valószínűleg a nagyobb hatású kormányvereségek azok voltak, amelyek a régió három legnagyobb országának (Lengyelország, Magyarország és Csehország) szocialista vezetőit érték. Mialatt a Magyar Szocialista Párt 34,3%-át szerezte meg a szavazatoknak, 8,5 ponttal a 2002-es eredményei alatt, a presztizsét veszített lengyel SLD-nek a szavazatok 10,3%-kával és a választói preferenciák negyedik helyével kellett megelégednie, ami nem kevesebb mint 31,3 pont veszteséget jelent a 2001-es parlamenti választásokhoz viszonyítva; Csehországban a CSSD az 5-ik helyre kerülve 8,7%-os szavazattal 21,5 százalékponttal gyűjtött kevesebbet, mint 2002-ben. Azonban ezek a kormányveszteségek nem egyedülállóak, figyelembe véve a balti országokban történteket: Észtországban a háromtagú kormánykoalíció, mely a 2003-as márciusi választásokat követően alakult meg, valódi vereséget szenvedett, amely a miniszterelnök Juhan Paarts pártja a Res Publica esetében 17,9 pont elvesztésében nyilvánult meg (a szavazatok 24,6%-áról 6,7%-ra estek vissza), így képviselő nélkül maradt az Európai Parlamentben. Hasonlóképpen Lettországból is a kormány három szövetségese, Indulis Emsis miniszterelnökkel az élen, komoly vereséget szenvedtek el a nacionalistáktól és a konzervatívoktól, oly mértékben, hogy közülük csak egy, a Néppárt szerzett meg 6,6%-t, ami az Európai Parlamentben Lettország számára megjelölt kilenc mandátumból csupán egyet jelentett. Litvániában a kormánykoalíciót alkotó két szövetségese szintén komoly vereséget szenvedett, míg a Szociáldemokrata Párt 14,4%-os szavazattal és két mandátummal elégedhetett meg, addig a szociál-liberális Új Unió 5% alatt maradt, és így be sem került az Európai Parla-

mentbe. Végezetül meg kell említeni, hogy Szlovéniában, Máltán és Cipruson is hasonlóan változott a szavazatok iránya, ami a különböző kormánypártokat kisebbsége kényszerítette.

Egyik-másik adatot nézve nehéz lenne megállapítani, hogy a kormánypártokra le nem adott szavazatok hatása az új vagy a régi tagállamokban volt-e erősebb. Azonban megállapíthatjuk, hogy a közép-kelet európai országok esetében a hatalom pártjaira le nem adott szavazatok jelensége nem követte azt a ciklikus tendenciát, amit már az előző európai választásokon is megfigyeltek, és a 2004-es júniusi választások eredményei a 15 régi tagországban ezt majdnem teljes bizonyossággal erősítik meg. A Hermann Schmitt által javasolt ciklikus modellre²⁰ utalok itt, aki úgy érvel, hogy a kormányon lévő pártok – az európai választásokhoz hasonló – másodrendű választásokon tapasztalt szavazatvesztései mérsékeltebbek, mikor ez közvetlenül a hatalomba lépés után történik meg, és még nem oszlott el az utóválasztási eufória, viszont annak függvényében nőnek, ahogyan halad előre a választási ciklus – lásd a törvényhozás –, és csökkenni kezd annak arányában, ahogy az új választások megjelennek a látóhatáron, és a pártok újonnan bevetik már megszokott, a közvélemény kielégítésére irányuló választási fortélyait, és megpróbálják elfelejtetni velük a tényleges, programokban megígért, de be nem teljesített ígéreteket. Valójában, míg az Európai Unió tizenöt régi tagállamában – Nagy Britannia kivételével – a kormánypártok által tapasztalt szavazatvesztések lényegében ezzel a modellel megmagyarázhatóak, a posztkommunista országokból származó esetek alig illeszkednek bele, talán mert a kormányok szavazatvesztései nagyon magasak voltak a hatalmon létük rövidege ellenére is – Észtország, Lettország –, vagy talán azért, mert ezek felülmúlták az eddigieket, beleértve azon pártok esetét is, akiknek választási ciklusuk közepén kellett tevékenységükről számot adni – Lengyelország és Csehország –, esetleg azért, mert a kormányon lévő pártok vereségei az új, általános választások előestéjén következtek be, amikor a választási ciklus már a vége felé közeledett – mint Szlovénia és Litvánia esetében.

A fentebb megfogalmazott második tézisre vonatkozóan – miszerint az európai választások mint másodrangú választások olyan területnek számítanak, ahol a kis pártok megnövelhetik jelenlétüket – nem fér kétség, ahhoz, hogy a 2004-es európai választások alátámasztják a korábbi választások által is megerősített tényt. Ha a pártok valós számát tekintjük kritériumnak,²¹ és összevetnénk az általunk most elemzett európai választásokat közvetlenül megelőző parlamenti választásokon tapasztalt számokkal, rájönne, hogy valójában a huszonötből tizenhat esetében a pártok valós száma az európai választásokon magasabb volt, mint az azt megelőző parlamenti választásokon, négy esetben azonos volt, és csak öt esetben volt alacsonyabb.²²

Azonban, amikor a különböző országcsoportokból származó adatokat kívánjuk összevetni, ezt az általános megállapítást finomítanunk kell. A pártok

tényleges számának növekedése a tizenöt régi tagállam esetében jellemzőbbnek tűnik, mint a tíz új tagállamnál, mivel ez utóbbiak esetében szinte egyenlő megoszlást tapasztalunk: pontosabban a pártok valós száma az utolsó parlamenti választásoktól számolva a 2004-es európai választásokig öt esetben nőtt, (Ciprus, Csehország, Szlovénia, Lengyelország és kis mértékben Máltán), Magyarországon stabil maradt, és másik négy esetben csökkent (Szlovákia, Észtország, Lettország, Litvánia). Ily módon e mutató előrelátható növekedése inkább a régi uniós tagállamok sajátosságának tekinthető, nagyobb eltolódást mutatva az Egyesült Királyságban, Svédországban, Franciaországban és Hollandiában. Ezen ellentét magyarázatát a posztkommunista országok jellegzetes pártazonosulási gyengeségében kellene keresni, és általánosságban véve a nemrégiben meghonosított demokráciákban. A nyugatibb országokban a pártazonosulás általános szabálya eléggé meghonosodottnak számít, a választási távolmaradás alacsony, és a pártrendszerek konszolidáltabbak azáltal, hogy a „meglepetések” csak a másodrendű választásokra korlátozódnak és nagyon speciális módon az európaiakra. Azonban a közép-kelet európai országokban, ahol sokkal alacsonyabb szintű a pártokkal való azonosulás, és sokkal jellemzőbb a választási távolmaradás, gyakori, hogy a pártok egyik választásról a másikra nevet, vezetőt és szövetséget változtatnak – gyakran haszontalannak bizonyuló – kísérletet téve arra, hogy megpróbálják kínálatukat a választók igényének kielégítéséhez igazítani.²³ Ebben a kontextusban – amelyben a pártok rendszere alig konszolidált – egyáltalán nem meglepő, hogy a választók változtatnak a szavazatuk irányán mind az első-, mind a másodrangú választásokon, vagy újonnan létrejött, vagy bizonytalan pályafutású politikai lehetőség felé hajlanak még a meghatározó jellegű választások alkalmával is. Ezért új pártok megjelenése a parlamenti spektrumon vagy a pártok tényleges számának növekedése – a konszolidált demokráciákkal ellentétben – megszokott jelenség, és nem kizárólag az európai választásokra jellemző.

V. A SZAVAZAT IDEOLÓGIAI IRÁNYÁRÓL

Speciális módon elemezve az európaiak által a 2004 júniusában leadott szavazatok ideológiai orientációját erőltetett lenne azt a következtetést levonni, hogy az határozottan konzervatív irányt vett. A hagyományos harc az Európai Parlamentben való hegemoniáért a szociáldemokraták és a kereszténydemokraták között egyértelműen ezen utóbbiak javára dőlt el, mégpedig úgy, hogy 268 küldöttel (36,6%) a Néppárt lett a mostani Európai Parlament legnépesebb csoportja, messze megelőzve az Európai Szocialisták Pártját, amelynek 200 mandátummal kellett beérnie (27,3%). De nem ez az egyetlen adat, amely megerősíti az említett tényt, mivel 37 és 27 mandátummal a Függetlenség és Demokrácia,²⁴ illetve a Nemzetek Európájáért²⁵ csoportok is az Európai

Parlament jobboldali részéhez tartoznak.²⁶ A baloldalon: az Európai Egyesült Baloldal – Északi Zöld Baloldal konföderációs csoportja 41 mandátummal és a Zöldek – Európai Szabad Szövetség 42-vel és a Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért 88 szavazattal olyan pozícióban van, amely kapcsként hivatott működni a Parlament nagy alakulatai között, és így módon egészíti ki a parlamenti ívet. (Lásd a 3. táblázatot.)

Ismét eltérés figyelhető meg a 15 régi és a 10 új uniós tagállam választóinak viselkedésében – ezúttal – szavazataiknak ideológiai irányával kapcsolatban? A válasz mindenképp igenlő, és arra a megállapításra kell itt utalnunk, miszerint a posztkommunista Európa választói sokkal nagyobb arányban szavaztak – mind mennyiségben mind intenzitásban – a jobboldalra, mint a régi közösségi tagok. Az Európai Parlament különböző csoportjaihoz tartozó pártok által elért eredmények elemzése – ami lehetővé teszi ezek mindegyikének a tizenöt régi és a tíz új uniós tagállamban való relatív meghonosodása megkülönböztetését – megengedné annak a ténynek a vizsgálatát, hogy míg az Európai Néppárt az első blokkba tartozó országok 570 mandátumának 34,9%-át szerezte meg (vagyis 199 mandátumot), a második blokkban nem kevesebb mint a 162 képviselői hely 42,5%-át érte el (azaz 69 mandátumot), és hasonló egyenlőtlenség mutatkozott a már előbb említett két konzervatív csoportban is, a csoporton kívülieknél pedig (konkrétabban a Függetlenség és Demokrácia Csoportnál) a küldöttek 4,5%-át adta (26). A Nemzetek Európájáért Unió a 15 régi tagállamból jövő európai képviselők 2,4%-át (14), az új tagállamokból jövőeknek pedig 8,0%-át (13) egyesíti, illetve a csoporton kívüliek 19 küldöttel számolnak a régi és 10 küldöttel az új tagállamokból (3,3% és 6,1%). Ezzel ellentétben a baloldali csoportoknak az új tagállamokban való meghonosodása százalékos arányban sokkal alacsonyabbnak mutatkozik azokhoz az adatokhoz képest, amelyek a régi tagállamokból származnak: így az Európai Szocialisták Pártja, amely a tizenöt régi tagállamból 169 képviselővel bír (29,6%), csak 31-et egyesít (19,1%) az új tagállamokban megválasztottakból. Hasonlóan alakul az Európai Egyesült Baloldal – Északi Zöld Baloldal (33 mandátum, azaz 5,7% a 8-cal, 4,9%-kal szemben) és a Zöldek – Európai Szabad Szövetség (41 hely, avagy 7,1% a csupán egyetlen mandátumot érő 0,6%-kal szemben). Végezetül – teljes ellentmondásban azzal a közhellyel, miszerint Kelet-Európában nem léteznek liberálisok – az ALDE Csoport emelkedik ki: a két országblokkban szinte azonos mértékben, a 15 régi tagországból származó mandátumok 12,1%-át elérve, az új tagállamokban pedig 11,7%-ot megszerezve.

A fentebb, országonként összefoglalt adatokat összevetve a kötelező végkövetkeztetés az lenne, hogy a konzervatívabb erők győzelme általános volt az új tagállamokban, mivel csak két esetben (Málta és Észtország esetében) múlta felül a baloldal erőinek együttes képviselete a jobboldalét, és egyedül egyben (Litvániában) fordult elő, hogy egy, a liberális demokratákhoz tartozó csoport került fölénybe. Lengyelországban a jobboldal a Polgári Platform (15 mandátum),

a Lengyel Családok Szövetsége (10), a Jog és Igazság (7), a Samoobrona (6) és a Paraszt Párt (4) kombinált, de nem koordinált cselekvésének köszönhetően győzött, olyan mértékben, hogy a baloldalnak – melyet az akkori miniszterelnök, Marek Belka Demokratikus Baloldali Szövetsége képviselt – mindössze 5 mandátummal kellett megelégednie, az Új Lengyel Szocialdemokrata Párt hármat szerzett meg, a (liberális) Szabaságért Unió pedig kettőt. Csehországban a jobboldal győzelme a konzervatív ODS által szerzett szavazatok 30%-ára, 9 mandátumra alapult, valamint arra a háromra, amit az Európai Demokraták hoztak magukkal, továbbá a kereszténydemokrata KDU-CSL két mandátumára, ezzel szemben a baloldali képviselő a CSSD szociáldemokratái által épphogy csak elért két és a kommunista KCSM 6 euroképviselőjére szorítkozott. Magyarországon – ahol a pártrendszer sokkal konszolidáltabb – 12 mandátumot a Fiatal Demokraták Szövetségének (Fidesz–MPP) konzervatívjai szereztek meg, egyet pedig a Magyar Demokrata Fórum (MDF), miközben 9-et ért el a Magyar Szocialista Párt (MSZP) és kettőt a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ). Szlovákiában a Demokrata és Keresztény Unió (SDKÚ), a Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH) és a – szintén kereszténydemokrata irányultságú – Magyar Koalíció (SMK–MKP) által elért nyolc mandátum együttese meghaladta a Smer és a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom (HZDS) által elért hatot, mindkét csoportban baloldali, népi iránnyal. Lettországon a jobboldal győzelme a Szabadságért és a Hazáért Unió nacionalista alakulatából indult ki (4 mandátum), habár hozzájárult az Új Éra Mozgalom (2) és a Néppárt (1) is; a Lett Út liberálisai egy szavazatot szereztek, az Emberi Jogokért egy Egységes Lettországon Unió – a ruszofón kisebbség jogainak védelmezője, amely a Zöldek – ALE Csoporthoz tartozik – szintén egy szavazatot szerzett meg. Szlovéniában az Új Szlovénia (NSI) és a Demokrata Párt (SDS) két-két képviselője növelték a Népi Csoport számát, míg a Liberális Demokraták (LDS) kettője a Liberális Szövetséghez csatlakozott, a Szociáldemokraták Egységes Listája (ZLSD) pedig az Európai Szocialista Pártba integrálódott. Végül Cipruson virtuális döntetlen született a DISY konzervatívjai és az AKEL kommunisztái között (28,2%-nyi szavazat a 27,9%-kal szemben) a jobbközép oldal felé hajolva az Európáért (GTE) mandátumának köszönhetően.

Összefoglalásként – kis túlzással – megállapíthatnánk, hogy a jobbközép győzelme a 2004-es választásokon az új tagállamokban kovácsolódott ki, már csak behatárolt demográfiai súlyának köszönhetően is, amit a 25 uniós országon belül magáénak tudhat. Ez az adat azért feltűnő, mert a tíz országból csak az európai küldöttek 22,1%-a kerül ki. Ellenben ésszerűbb lenne azt fenntartani, hogy a közép-kelet európai országoknak az Unióhoz való adhéziójával a kontinens politikai mérlege még jobban elhajlott jobb felé, megerősítve a radikális jobboldalt az eddig nem neki tulajdonított főszerepben.

Végül feltehetnénk azt a kérdést, hogy valójában egy váratlan változás előtt állunk-e vagy inkább csak egy már előre látható eredmény előtt? Vessünk egy

pillantást az új tagok képviselőire az Európai Parlamentben a 2004-es választások előtt – ez a képviselő nem népileg lett megválasztva, hanem az államok által került átmeneti kijelölésre saját törvényhozásuk pártösszetételének figyelembevételével – ami már azt mutatta, hogy az európai választások ezekben az országokban nyilvánvalóan konzervatív irányultságot vesznek majd fel. 2004. január 6-án az Európai Néppárt delegációja az Európai Parlamentben 69 mandátummal rendelkezett a szocialistákhoz jegyzett 57 képviselővel szemben, 13-at a Szabaddemokrata Csoport, 7-et az IUE–IVN, 3-at a Nemzetek Európája és az egyedüli lett környezetvédő képviselőt a Zöldek Csoportja–ALE jegyezte, és 12 képviselő csoporton kívüli volt. Viszont ezen adatok a 2004-es választások adataival való összehasonlításakor több mint jelentős eltéréseket figyelhetünk meg, amelyek a parlamenti spektrum konzervatív oldalának kedvező megerősődésre mutatnak rá; míg a Szocialista Csoport a júniusi választásokból komoly vesztesként került ki 57 mandátumából 26-ot veszítve, a jobboldali radikális Nemzetek Európájáért Unió mandátuma 3-ról 13-ra nőtt, és tizenegy képviselő csatlakozott a Függetlenség és Demokráciához. Ily módon ahhoz a megállapításhoz, miszerint a közép-kelet európai országok csatlakozása az Unióhoz talán még inkább elhajlította azt a jobboldal felé, esetleg annyit kellene hozzátenni, hogy az európai bővítés ugyanakkor magukat a közép-kelet európai országokat is a jobboldal felé mozdította el.

VI. AZ EUROSZKEPTICIZMUS DIMENZIÓIRÓL

A magas tartózkodási arányok mellett az euroszkeptikusnak nevezhető pártok felemelkedése a kibővített Európa első választásainak második kiemelkedő jellegzetességének számít. A jelenségről készítendő bármiféle elemzés előtt meg kell határozni annak természetét, megfogalmazva, hogy valójában mit is értünk euroszkepticizmus alatt, és természetesen azonosítanunk kell „hangadóit”, valamint a pontosítani, hogy melyek azok a politikai erők, amelyek programozott javaslataik miatt ezen áramlathoz tartoznak.

Az első problémára nem egyszerű feladat megoldást találni, mint mindig, amikor olyan problémával szembesülünk, amely eredetileg a médiából származik, és csak nemrégiben vált a politikai és akadémiai diszkurzusok tárgyává, és ami magába foglalja az európai integrációs folyamat legújabb vívmányaival szembeni ellenségeséggel jellemezhető pozíciókat és stratégiákat. Mindezzel együtt a növekvő figyelem, amit az euroszkepticizmus az elemzők körében ébresztett, és amit a témához kapcsolódó bőséges akadémiai irodalom is jelez, lehetővé teszi néhány javaslat megfogalmazását a fogalommal kapcsolatban. Kezdetnek Taggart és Szczerbiak²⁷ javasolták a kemény és erős, illetve lágy és gyenge euroszkepticizmus megkülönböztetését, az első volna az Európai Uniónak és magának az európai integráció gondolatának az ellenzéke, a második

egy vagy több olyan területre vonatkozó fenntartások sorának kifejezése, amelyben az Unió kompetens, és ami az Unió néhány aktuális politikájával szembeni minősített ellenzékként értelmezendő, mert az a saját államának nemzeti érdekeivel áll szemben, anélkül, hogy addig a szélsőségig jutna, hogy megkérdőjelezne magának az Uniónak a létezését vagy saját államának csatlakozását ahhoz.

Ebből a szemszögből nézve úgy tűnik, hogy a *'hard euroscepticism'* – a talán 'európaellenesként' fordítható fogalom – címkéje alá bevezetésként azokat az alakulatokat kellene venni, amelyek saját országuk uniós kilépésén munkálkodnak, vagy az új tagok esetében azok, amelyek a közelmúltbeli csatlakozási folyamatuk alkalmából tették nyilvánvalóvá radikális ellenzéki ségüket, noha Taggart és Szczerbiak megjegyzik, hogy ebbe a kategóriába bele kellene foglalni azokat is, akiknek a javaslattervezetei összeférhetetlenséget mutatnak az európai tervvel, és valójában egy azzal szembeni ellenzékelt feltételeznek. Ezen a listán kiemelkedő helyen szerepelne – kimagasló támogatottsága és szélsőségessége miatt – a brit UKIP, és az olyan pártok is, mint az Önvédelem vagy a Lengyel Családok Szövetsége, amelyek a lengyel politikai térkép talán két legradikálisabb Európa-ellenes alakulatának számítanak.

Problémásabbnak bizonyul azonban annak a meghatározása, hogy melyek azok az Európai Parlamentben képvisellel rendelkező nagy számú politikai alakulatok, melyeket úgy értelmezhetnénk mint a „*soft euroszepticismus*” védelmezőit. Ezért is lenne érdemes ezt a meghatározást egy másikkal kiegészíteni, amely lehetővé tenné az eltérő motivációk megkülönböztetését. Ezekre lehetne az Unió alapjainak felülvizsgálatára vonatkozó különböző javaslatokat építeni, és ezekből kiindulva lehetne újrafogalmazni az euroszepticismus által jellemzett politikájukat. Itt nagyon erős heterogenitást mutató álláspontokról van szó, melyeket három nagy csoportra kell osztanunk.²⁸

Az egyik blokk azoké, akik a dolgok jelenlegi állapotát kritizálják nacionalista vagy függetlenségi pozíciókból, gyakran ideologikusan beágyazódva a hagyományosabb vagy konzervatív jobboldalba, egy európai szuperállam veszélyeire figyelmeztetve, amely arra hivatott, hogy először csökkentse, majd megsemmisítse a tagállamok függetlenségét. Mivel a hozzájuk való kapcsolódás mindig vitatható, ebbe a kategóriába tartozhatnának többek között a brit konzervatívok, a cseh Polgári Demokrata Párt, a lengyelországi Jog és Igazság, a Franciaországért Mozgalom, a francia Nemzeti Front, az olasz Északi Liga, a belga Vlaams Blok és az osztrák FPÖ.

A második blokk azon pártoké lenne, amelyek fő célkitűzése a korrupció és a bürokratizmus elleni harc, ami – érvelésük szerint – megbénítja az Európai Uniót, és eltávolítja az állampolgáraitól. Olyan kétértelmű ideológiai profillal rendelkező politikai alakulatokról van szó, amelyek a valódi Európa-pártiság nevében vállalalnak fel egy reálisabb és közreműködőbb demokráciát az Európai Unió már elcsépeelt demokráciadeficitjének megszüntetésére. Nagy többségében

kisebbségi alakulatokról van szó, amelyek átmeneti röppályával rendelkeznek, gyakran valamely nemzeti politikai outsiderhez kötődnek – különösen az Unió már konszolidált demokráciáiban –, és a liberalizmushoz közeli ideológiai arculattal bírnak, mint például az osztrák Lista Martin, a svéd Junilistan vagy az Átlátszó Európa Hollandiában.

Végezetül a harmadik csoportba azok tartoznának, akik a folyamatban levő európai építési folyamat feltételezett antiszociális eltérésére építik euroszepticismusukat. Ebből a – kétségkívül szocialista inspirációjú, de gyakran populista érzelemű – szemszögből nézve az Európai Unió a multinacionális kapitalizmus bátyjává válna, amellyel szükségszerűen szembe kellene állni egy szociálisabb és egyenlőbb Európa nevében. Talán a két előzőnél kisebb jelentőségű, de kétségtelenül létező álláspontról van szó, amelyhez olyan pártok tartozhatnának, mint a Cseh Kommunisták Pártja, a német PDS, a Rifondazione Comunista Olaszországban, a görög KKE, a francia PCF, a Spanyol Egyesült Baloldal vagy a ciprusi AKEL, illetve néhány környezetvédő csoport Belgiumban vagy Svédországban.

Mindez kétségkívül segítségünkre van az euroszepticismus megközelítésében; azonban ha erre tényszerű – a programozott javaslatok mindig vitatott értékeléseiből vagy a pártok politikai stratégiájából eredőknél megbízhatóbb – kritériumot alkalmaznánk, ennek alkalmaznia kellene az európai alkotmányt megalapozó szerződésről folytatott vitában felvett pozíciókat. Az Unió jövője szempontjából nagyjelentőségű kérdéssről van szó, amiről a kontinens pártjainak már hivatalosan állást kellett foglalniuk, megfelelő értékelő kritériumot alkotva a különböző európai politikai erők Európa-pártisága vagy az euroszepticismusa mértékének meghatározására.

Tehát az Alkotmányos Szerződésnek a 2005 januárjában az Európai Parlamentben lezajlott végső szavazásának eredményeit elemző 4. táblázat adatai világosan megmutatják, hogy a közös Európa megalkotása irányába tett határozott lépés ellenzéke alapvetően jobboldali vagy radikális parlamenti csoportokból származott-e. (Egyhangúlag szavazott a Függetlenség vagy a Demokrácia, ennél kisebb mértékben volt „ellenzéki” a Nemzetek Európájáért Unió, és többségükben a csoporton kívüliek is, akiknek a parlamenti spektrum jobbszárnyán való elhelyezkedését már fentebb megvilágítottuk.) Ugyanígy az „ellenzéket” erősítette a radikális baloldal képviselőit összegyűjtő alakulat (Európai Egyesült Baloldal – Északi Zöld Bal), de nem kis mértékben gyarapodott az Európai Néppártból származó szavazatokkal is (35 képviselő szavazott ellene, és 191-en mellette). A Zöldek 7:32 arányban szavaztak. Miközben a szociáldemokraták és liberálisok gyakorlatilag egyhangúlag az Alkotmányos Szerződés mellett foglaltak állást. Végül olyan szavazásban fogadta el az Európai Parlament, amelyben a helyesítő szavazatok száma 500, a negatív szavazatoké pedig 137 volt. Mindent összevetve a tények egyértelműen alátámasztják a

tézist, miszerint az euroszkepticizmus alapvetően a legradikálisabb jobb- és baloldalt jellemzi, az ultraliberális pozíciót pedig csak részben.²⁹

Fenntartható-e a fenti adatok fényében a média által ismételten felvetett tézis, miszerint az euroszkepticizmus alapvetően az új tagállamokban meggyökeresedett jelenség, tekintve, hogy egy olyan éles nacionalizmusban gyökerezik, ami – folytathatjuk a közhelyeket – kizárólag a keleti nemzetek öröksége? Ha a 4. táblázat adatait országonként elkülönítjük – ahogy fent a parlamenti csoportokkal tettünk –, akkor azt a következtetést kell levonnunk, hogy van igazság ebben a megállapításban, ám a közvélekedésnél kisebb mértékben. A január 12-ei történelmi szavazáson az új tagállamok által választott 162 képviselőből 36 nyilatkozott az Alkotmányos Szerződés ellen, viszont ugyanezt tették 101-en az Unió tizenöt régi tagállamban választott 570-ból. A számok közti különbség – százalékosan megfogalmazva a régi tagországokból jövő szavazatok 17,7%-a, illetve az új tagállamokból származó képviselők által leadott szavazatok 22,2%-a – arra utal, hogy az utóbbiak a folyamatban levő európai konstrukcióval kisebb mértékben azonosulnak, azonban korántsem következik belőle, hogy a kontinens eltérő részei ezzel kapcsolatban teljesen ellentétes politikai magatartással rendelkeznek. Az Európai Alkotmányos Szerződés ellen leadott szavazatok említett, országok szerinti szétválasztása felfedi az új tagállamok között meglévő feltűnő véleménykülönbséget, ami megnehezíti a posztkommunista Európa euroszkepticizmusának nagyságrendjéről tett általánosítást. Arra a tényre utalok, miszerint ezen országok közül kettő, Lengyelország és Csehország, lennének az egyedüli olyan uniós államok Nagy-Britannia mellett, amelyek képviselői nagy többségben a szerződés ellen szavaztak, míg a többi hat – valamint Málta és Luxemburg (ami az Európa-pártiság fél évszázados nagy ellentmondása) – az egyedüli uniós államok, amelyek képviselői nem szavaztak az Alkotmányos Szerződés ellen.³⁰ Ez a – most valóban szakadéknyi – különbséget a lengyel és cseh képviselők magatartása, illetve a többi posztkommunista államé közt nem úgy értelmezendő, hogy bennük nincsenek Európa-ellenes érzelmek – amilyeneket néhány jelentős politikai erő az utóbbi években nyilvánított ki, és amelyek már nem illeszthetők bele a fentiekben említett euroszkepticizmus-kategóriákba –, de annak az elismerésre sarkall, hogy a posztkommunista Európa euroszkepticizmusa földrajzilag eltérő, és Cseh-, illetve Lengyelországban szilárdabb támogatási alappal rendelkezik.³¹

Mindenesetre az euroszkepticizmus ezen fellendülésének gyökerét nem egészen az új szláv tagok személyiségében meggyökeresedett feltételezett nacionalista érzelmekben kellene keresni, hanem inkább a bizalmatlanság vagy az európai uniós intézményektől való eltávolodás légkörében, ami az új tagállamok közül néhányra különösen jellemző – amúgy könnyen érthető okokból, amelyek azon nehézségekből erednek, amikkel a tárgyalási folyamatok végső fázisaiban szembesültek.³² Erre a tényre vonatkozóan az Eurobarométer már említett adatai³³ jelentősen mutatnak rá, hogy bár az Unió különböző részeinek

állampolgárai hasonló erősséggel kötődtek saját országukhoz (93% a régi tagállamokban, és 94% a bővítés államaiban) és Európához (70% és 68%), azonban nagyobbak bizonyulnak a köztük lévő különbségek, ha az európai intézmények értékeléséről kérdezik őket. Így miközben a 15 régi uniós tagország állampolgárainak 73%-a gondolja azt, hogy országának az Unióhoz való tartozása jó dolog, ugyanezt az új tagországok állampolgárainak csupán 55%-a tartja fenn; míg az előzőek 69%-a érzi magát uniós állampolgárnak, addig az utóbbiaknak csak 52%-ában van meg ez az érzés; míg a régi tagállamok állampolgárainak az uniós intézményekbe vetett bizalma 48%-os, addig az újak esetében ez csupán 36%. Mindent összevetve úgy tűnik, az euroszepticismus, amely az utóbbi időben a posztkommunista országokban virágzott fel, nem is annyira a nacionalizmus, mint inkább a kiábrándultság szülötte, vagy más szavakkal azt mondhatnánk, hogy az utóbbi évek kelet európai euroszepticismusa a kilencvenes évek első fele eurooptimizmusának szétfoszlatásakor, az évtized utolsó éveiben keletkezett eurorealizmus leszármazottja.

(Simon János fordítása)

1. táblázat

AZ EURÓPAI PARLAMENTI VÁLASZTÁSOKBAN ALKALMAZHATÓ VÁLASZTÁSI RENDSZEREK									
Ország	Kötelező szavazat	Mandátum-szám	Választási rendszer	Kerületek száma	Nagyságrend	Bekezdési küszöb	Lista típus	Szavazatok/	Formula
Németország	NEM	99	PR	1	99	5.0 N	CB	1 / 0	HN
Belgium	IGEN	24	PR	3	1, 9, 14	Nincs	C	1/ Mind	DH
Franciaország	NEM	78	PR	8	3-14	5.0 D	CB	1 / 0	HD
Olaszország	NEM	78	PR	1	78	Nincs	C	1 / 3	HR
Luxemburg	IGEN	6	PR	1	6	Nincs	A	6	DH
Hollandia	NEM	27	PR	1	27	Nincs	C	1 / 1	HD
Dánia	NEM	14	PR	1	14	Nincs	C	1 / 1	DH
Írország	NEM	13	STV	4	4, 5	Nincs	A	4,5/4,5	STV D
Egyesült Királyság*	NEM	78	PR	12	3-10	Nincs	CB	1 / 0	DH

AZ EURÓPAI UNIÓ ÚJ POLITIKAI TÉRKÉPE

Görögország	IGEN	24	PR	1	24	3.0 N	CB	1 / 0	DR
Spanyol-ország	NEM	54	PR	1	54	Nincs	CB	1 / 0	DH
Portugália	NEM	24	PR	1	24	Nincs	CB	1 / 0	DH
Ausztira	NEM	18	PR	1	18	4.0 N	C	1 / 1	DH
Finnország	NEM	14	PR	1	14	Nincs	C	1 / 1	DH
Svédország	NEM	19	PR	1	19	4.0 N	C	1 / 1	SL
Ciprus	IGEN	6	PR	1	6	1.8 N	C	1 / 2	HR
Szlovákia	NEM	14	PR	1	14	N	C	1 / 1	DR
Szlovénia	NEM	7	PR	1	7	Nincs	C	1 / 1	DH
Észtország	NEM	6	PR	1	6	Nincs	CB	1 / 0	DH
Magyarország	NEM	24	PR	1	24	5.0 N	CB	1 / 0	DH
Lettország	NEM	9	PR	1	9	Nincs	C	1 / 9	SL
Litvánia	NEM	13	PR	1	13	5.0 N	CB	1 / 1	HR
Málta	NEM	5	STV	1	5	Nincs	A	5 / 5	STV D
Lengyelország	NEM	54	PR	1	54	5.0 N	CB	1 / 0	DH
Csehország	NEM	24	PR	1	24	5.0 N	C	1 / 2	DH

Rövidítések és megjegyzések: [*] A három Észak-Írországi választott európai küldött egy STV-rendszer szerint választott. [Választási rendszerek] PR: Arányos képviselő, STV: Egyszeri átadható szavazat; [Bekerülési küszöb] N: Szavazatszázalékok nemzeti szinten, D: Szavazatszázalékok kerületi szinten; [Lista típusok] C: Zárt (és nem blokkolt) lista, CB: Zárt és blokkolt lista, A: Nyitott kandidatúrák; [Választási Formulák] DH: Hondt Formula, DR: Droop formula és nagyobb maradék, HR: Hare formula és nagyobb maradék, HD: Hare és d'Hondt formulája, HN: Hare Niemeyer formulája, SL: Sainte Laguë formulája, STV D: Egyszeri átadható szavazat Droop formulájával.

Forrás: Philip Stöver – Andres M. Wüst: *Electoral systems*.

2. táblázat.

RÉSZVÉTELI SZÁZALÉKOK AZ EURÓPAI PARLAMENTI VÁLASZTÁSOKON ÉS ÖSSZEHASONLÍTÓ ADATOK								
	1979	1984	1989	1994	1999	2004	Utolsó nem- zeti választá- sok	Csatlakozási népszavazás (2003)
Németország	65.7	56.8	62.3	60.0	45.2	43.0	79.1	–
Belgium	91.4	92.2	90.7	90.7	91.0	90.8	90.8	–
Franciaország	60.7	56.7	48.7	52.7	46.8	42.7	72.9	–
Olaszország	84.9	83.4	81.5	74.8	70.8	73.1	81.5	–
Luxemburg	88.9	88.8	87.4	88.5	87.3	89.0	91.7	–
Hollandia	57.8	50.6	47.2	35.6	30.0	39.3	78.9	–
Dánia	47.8	52.4	46.2	52.9	50.5	47.9	87.2	–
Írország	63.6	47.6	68.3	44.0	50.2	58.8	61.9	–
Egyesült Ki- rályság	32.2	32.6	36.2	36.4	24.0	38.8	59.4	–
Görögország *	78.6	77.2	79.9	71.2	75.3	63.2	76.5	–
Spanyolország **	–	68.9	54.6	59.1	63.0	45.1	75.7	–
Portugália**	–	72.4	51.2	35.5	40.0	38.6	62.3	–
Ausztria ***	–	–	–	67.7	49.4	42.4	84.3	–
Finnország ***	–	–	–	60.3	31.4	39.4	69.7	–
Svédország***	–	–	–	41.6	38.8	37.8	81.1	–
Ciprus	–	–	–	–	–	71.1	91.8	–
Szlovákia	–	–	–	–	–	16.9	70.0	52.1
Szlovénia	–	–	–	–	–	28.3	72.1	60.2
Észtország	–	–	–	–	–	26.8	58.2	64.0
Magyarország	–	–	–	–	–	38.5	73.5	45.6
Lettország	–	–	–	–	–	41.3	71.5	75.2
Litvánia	–	–	–	–	–	48.3	55.9	63.3
Málta	–	–	–	–	–	82.3	96.0	91.0
Lengyelország	–	–	–	–	–	20.8	46.3	58.8
Csehország	–	–	–	–	–	28.3	58.0	55.2
Részvételi átlag	63.0	61.0	58.5	56.8	49.8	45.7		

Rövidítések és megjegyzések: [*] Görögország 1981-ben csatlakozott az Unióhoz, és első európai választásait 1982-ben tartotta. [**] Spanyolország és Portugália 1986-ban csatlakoztak az Unióhoz, és első európai választásaikat 1987-ben tartották. [***] Ausztria, Finnország és Svédország 1995-ben csatlakoztak az Unióhoz, és első európai választásaikat 1995 és 1996 között tartották. [EL]: Törvényhozási választások, [EM]: Helyhatósági választások, [EP]: Elnök választások.

Forrás: EURÓPAI PARLAMENT: www.elections2004.eu.int/elections.html
és EURÓPAI BIZOTTSÁG: www.europa.eu.int/comm/enlargement.

3. táblázat.

A 2004-ES JÚNIUSI EURÓPAI PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK EREDMÉNYE										
Tagállamok	Pártok és Koalíciók	A Szavazatok %	Mandátumok és azok megoszlása a csoportok között							
			PPE-DE	PSE	ALDE	Verdes/ALE	IUE/IVN	IND/DEM	UEN	NA
Németország 61.650.330 választó 99 mandátum	Kereszténydemokrata Unió (CDU)	36.5	40							
	Szociáldemokrata Párt (SPD)	21.5		23						
	Szövetség'90 / Zöldek (B'90/Grünen)	11.9				13				
	Keresztény -Szociális Unió (CSU)	8.0	9							
	Szabad Demokrata Párt (FDP)	6.1			7					
	Demokratikus Szocializmus Pártja (PDS)	6.1					7			
	Egyéb	9.9								

Belgium 7.343.466 választó 24 mandátum	Szocialita Párt (frankofón) (PS)	13.6		4					
	Keresztény- demokraták és Flamandok (CDV)	17.4	4						
	Flamand Blokk (VB)	14.3							3
	Haladó Szociális Alternativa [fla.] (SPA)	11.0		3					
	Flamand Szabad Demokraták (VLD)	13.6			3				
	Megújuló Mozga- lom [fra.] (MR)	10.5			3				
	Szövetkezett Kör- nyezetvédők [fra.] (ECOLO)	2.8				1			
	Zöldek! [fla.] (Groen!)	4.9				1			
	Humanista De- mokrata Centrum [fra.] (CDH)	5.7	1						
	Keresztény- Szociális Párt [ger.] (CSP-EVP)	0.2	1						
	Egyéb	4.9							

AZ EURÓPAI UNIÓ ÚJ POLITIKAI TÉRKÉPE

<p>Franciaország</p> <p>41.518.225 választó</p> <p>78 mandátum</p>	Szocialista Párt (PS)	28.9		31					
	Népi Mozgalomért Szövetség (UMP)	16.6	17						
	Francia Demokráciáért Unió (UDF)	12.0			11				
	Nemzeti Front (FN)	9.8							7
	Zöldek (LV)	7.4				6			
	Franciaországgért Mozgalom (MpF)	8.8						3	
	Francia Kommunista Párt (PCF)	6.6					3		
	Egyéb	9.9							
<p>Svédország</p> <p>6.821.433 választó</p> <p>19 mandátum</p>	Szociáldemokrata Párt (SAP)	24.7		5					
	Mérsékelt Egység Pártja (MSP)	18.2	4						
	Júniusi Lista (Junilistan)	14.4						3	
	Néppárt – Liberálisok (FPL)	9.8			2				
	Baloldali Párt (Vänsterpartiet)	12.8						1	
	Centrum Párt (Centern)	6.3			1				
	Környezetvédő Párt (MdeG)	5.9					1		
	Kereszténydemokraták (Kristdemokraterna)	5.7	1						
Egyéb	2.2								

Olaszország 49.309.064 választó 78 mandátum	Olivában Egye- sültek	31.1		16	8				
	<i>Forza Italia</i>	21.0	16						
	Nemzeti Szövetség (AN)	11.5						9	
	<i>Rifondazione Comunista</i> (RC)	6.1					5		
	Keresztény és Közép – Demokraták Demokratikus Uniója (UDC-DC)	5.9	5						
	Északi Liga (LN)	5.0						4	
	Zöldek Szövetsége	2.5				2			
	Olasz Kommu- nisták	2.4					2		
	Bonino Lista	2.3			2				
	Péter Polgári Szö- vetsége/ Értékek Olaszországa	2.1			2				
	Egyesült Szocialis- ták Európáért	2.0							2
	Európai Demokratikus Unió (UDEUR)-Népi Szövetség	1.3	1						
	Mussolini Lista Szociális Alter- nativa	1.2							1
	Nyugdíjasok Pártja	1.1	1						
	Fiamma Tricolore	0.7							1
Déltiroli Néppárt (SVP)		1							
Egyéb	3.8								

AZ EURÓPAI UNIÓ ÚJ POLITIKAI TÉRKÉPE

Luxemburg 343.800 választó 6 mandátum	Keresztény -Szociális Néppárt (CSV)	37.2	3						
	Dolgozók Szocialista Pártja (LSA)	22.1		1					
	Zöldek (DG)	15.0				1			
	Demokrata Párt (DPL)	14.9			1				
	Egyéb	10.9							
Hollandia 11.855.330 választó 27 mandátum	Kereszténydemokrata Tömörülés (CDA)	24.4	7						
	Munkáspárt (PvdA)	23.6		7					
	Szabadság és Demokrácia Néppártja (VVD)	13.2			4				
	Zöld Baloldaliak	7.4				2			
	Átlátszó Európa	7.3				2			
	Szocialista Párt (SP)	7.0					2		
	Keresztény Unió – Megújult Politikai Párt (SGP)	5.9						2	
	Demokraták '66 (D'66)	4.2			1				
Egyéb	7.0								

Dánia 4.012.663 választó 14 mandátum	Szociáldemokraták (SD)	32.6		5					
	Liberálisok (<i>Venstre</i>)	19.4			3				
	Konzervatív Néppárt (KF)	11.3	1						
	Júniusi Lista (<i>JuniBevaegelsen</i>)	9.1					1		
	Szocialista Néppárt (SF)	8.0				1			
	Dán Néppárt (DF)	6.8						1	
	Szélsőséges Liberálisok (RV)	6.4			1				
	Népi Lista az Európai Unió ellen (FBmodEU)	5.2					1		
	Egyéb	1.2							
Írország 3.084.131 választó 13 mandátum	<i>Fianna Fail</i> (FF)	29.5						4	
	<i>Fine Gael</i> (FG)	27.8	5						
	<i>Sinn Fein</i>	11.1				1			
	Munkás Párt	10.6		1					
	Függetelének	8.7			1			1	
	Egyéb	12.3							

AZ EURÓPAI UNIÓ ÚJ POLITIKAI TÉRKÉPE

Egyesült Királyság 42.861.000 választó 75 mandátum (a szavazati százalékok Észak –Írország számára külön-választva számolódnak ki)	Konzervatívok	26.7	27							
	Munkás Párt	22.6		19						
	Függetlenség Párt (UKIP)	16.2					11			1
	Szabad Demokraták	14.9			12					
	Zöldek	6.2				2				
	Skót Nemzeti Párt (SNP)	1.4				2				
	<i>Plaid Cymru</i>	1.0				1				
	Egyéb (Anglia, Skócia, Gales)	11.0								
	Unionista Demokrata Párt (DUP)	32.0								1
	<i>Sinn Féin</i>	26.3					1			
	Ulsteri Unionista Párt (UUP)	16.6	1							
Egyéb (Észak - Írország)	25.1									
Spanyolország 33.623.394 választó 54 mandátum	Spanyol Szocialista Munkás Párt (PSOE)	43.3		24						
	Néppárt (PP)	41.3	24							
	<i>Galeuzka</i> (CiU, BNG, PNV)	5.2			2	1				
	Egyesült Baloldal (IU)	4.2				1	1			
	Népek Európája	2.5				1				
	Egyéb	3.6								

Görögország 9.938.863 választó 24 mandátum	Új Demokrácia(ND)	43.0	11						
	Összgörög Szocia- lista Párt (PASOK)	34.0		8					
	Görög Kommunista Párt(KKE)	9.5					3		
	Haladó Erők Koalíciója (Syn)	4.2					1		
	Ortodox Népi Ria- dó (LAOS)	4.1						1	
	Egyéb	5.2							
Portugália 8.670.378 választó 24 mandátum	Szocialista Párt (PS)	45.0		12					
	Szociáldemokrata Párt- Demokrati- kus Szociál Cent- rum (PSD-CDS)	34.0	9						
	CDU (Partido Comunista / Os Verdes)	9.0					2		
	Baloldali Blokk (BE)	5.0					1		
	Egyéb	7.0							
Ausztria 6.049.129 választó 18 mandátum	Osztrák Szociálde- mokrata Párt (SPÖ)	33.3		7					
	Osztrák Néppárt (ÖVP)	32.7	6						
	Hans Peter Martin Lista	14.0							2
	Zöldek / Alternatív Zöldek (Grüne)	12.9					2		
	Ausztriai Liberális Párt (FPÖ)	6.3							1
	Egyéb	0.8							

AZ EURÓPAI UNIÓ ÚJ POLITIKAI TÉRKÉPE

Finnország 4.221.000 választó 14 mandátum	Nemzeti Koalíció (KOK)	23.7	4							
	Finnországi Centrum Párt (KESK)	23.4			4					
	Szociáldemokrata Párt (SDP)	21.2		3						
	Zöld Liga / Függetlenek (V+I)	10.4				1				
	Baloldali Szövetség (Vas)	9.1					1			
	Svéd Néppárt (SFP)	5.7			1					
	Egyéb	6.5								
Totál régi uniós Államok (mandátum szám és százalék) 570 mandátum			199 34.9	169 29.6	69 12.1	41 7.1	33 5.7	26 4.5	14 2.4	19 3.3
Ciprus 475.913 választó 6 mandátum	Demokrata Gyűlés (DiSy)	28.2	2							
	Dolgozók Haladó Pártja (AKEL)	27.9				2				
	Demokrata Párt (DiKo)	17.1		1						
	Európáért (GTE)	10.8	1							
	Egyéb	16.0								
Szlovákia 4.210.463 választó 14 mandátum	Demokrata és Keresztény Unió (SDKÚ)	17.1	3							
	Egy Demokratikus Szlovákiaért Mozgalom (HZDS)	17.0								3
	Smer/SDL	16.9		3						
	Kereszténydemokrata Mozgalom (KDH)	16.2	3							
	Magyar Koalíció (SMK-MKP)	13.2	2							
	Egyéb	19.6								

* Lásd többek között: National Bureau of Economic Research: www.nber.org/digest/oct02/w8933.html.

Szlovénia 1.628.918 választó 7 mandátum	Új Szlovénia (NSi)	23.6	2						
	Szlovéniai Szabad Demokrácia (LDS)	21.9			2				
	Szlovén Demokrata Párt (SDS)	17.7	2						
	Szociáldemokraták Egyesült Listája (ZLSD)	14.2		1					
	Egyéb	22.6							
Észtország 873.809 választó 6 mandátum	Szociáldemokrata Párt (SDE)	36.8		3					
	Centrum Párt (EK)	17.5			1				
	Reformista Párt (ER)	12.2			1				
	Pro Patria (<i>Isamaaliit</i>)	10.5	1						
	Egyéb	23.0							
Magyar- ország 8.046.247 választó 24 mandátum	Fiatalkorú Demokraták Szövetsége (Fidesz)	47.4	12						
	Magyar Szocialista Párt (MSzP)	34.3		9					
	Szabad Demokraták Szövetsége (SzDSz)	7.7			2				
	Magyar Demokrata Fórum (MDF)	5.3	1						
	Egyéb	5.3							

* Az Európai Internet Statisztika 2006. március 31-én került frissítésre.

AZ EURÓPAI UNIÓ ÚJ POLITIKAI TÉRKÉPE

Lettország 1.394.969 választó 9 mandátum	Szabadságért és Ha- záért Unió (TB/LNNK)	29.8							4	
	Új Éra (JL)	19.7	2							
	Az Emberi Jogokért egy Egységes Lett- országban Unió (PCTVL)	10.7				1				
	Néppárt (TP)	6.6	1							
	Lett Út (LC)	6.5			1					
	Egyéb	26.7								
Litvánia 2.654.090 választó 13 mandátum	Munkás Párt (DP)	30.2			5					
	Szociáldemokrata Párt (LSDP)	14.4		2						
	Hazai Unió (TS)	12.6	2							
	Liberális Centrum Szövetség (LCS)	11.2			2					
	Gazdák Szövetsége – Új Demokrácia (VNDPS)	7.4							1	
	Szabad Demokrata Párt (LDP)	6.8							1	
	Egyéb	17.4								
Málta 304.283 választó 5 mandátum	Máltai Munkáspárt (MLP)	48.4		3						
	Nemzeti Párt (PN)	39.8	2							
	Egyéb	11.8								

* Lásd *Globalization For People: A Vision for Change*, ILO publication p. 24, footnote 8.

Lengyel-ország 29.374.800 választó 54 mandátum	Polgári Platforma (PO)	24.0	15							
	Lengyel Családok Szövetsége (LPR)	15.9					10			
	Jog és Igazság (PiS)	12.7						7		
	Önvédelem (Samoobrona)	10.8							6	
	Baloldali Demokratikus Szövetség (SLD-UP)	9.3		5						
	Lengyel Parasztpárt (PSL)	6.3	4							
	Lengyel Szociáldemokrácia (SdPi)	5.3		3						
	Egyéb	8.4								
Csehország 8.283.485 választó 24 mandátum	Polgári Demokrata Párt (ODS)	30.0	9							
	Komunista Párt (KSCM)	20.3					6			
	Függetlenek Társulása– Európai Demokraták (SN/ED)	11.0	3							
	Kereszténydemokrata Unió (KDU-CSL)	9.6	2							
	Szociáldemokrata Párt (CSSD)	8.8		2						
	Függetlenek (Nezavisli)	8.2						1		1
	Egyéb	12.1								
Részösszeg az Unió új államai (mandátum száma és százalékok) 162 mandátum			69 42.5	31 19.1	19 11.7	1 0.6	8 4.9	11 6.7	13 8.0	10 6.1
Európa Unió összes (mandátum számok és százalék) 732 mandátumok			268 36.6	200 27.3	88 12.0	42 5.73	41 5.6	37 5.0	27 3.6	29 3.9
Forrás: EURÓPAI PARLAMENT: <i>on-line en www.elections2004.eu.int/elections.html</i>										

4. táblázat.

2005 január 12.-i EURÓPAI PARLAMENTI SZAVAZÁS AZ EURÓPAI ALKOTMÁNYRÓL									
	PPE- DE	PSE	ALDE	Zöldek ALE	IUE/ IVN	IND/ DEM	UEN	NA	Totál
Total	268	200	88	42	41	37	27	29	732
Mellette	191	174	80	32	1	0	18	4	500
Ellene	35	1	2	7	34	34	8	17	137
Üres	19	12	0	1	2	0	0	6	40
Távollévő	17	13	6	2	4	3	1	2	48

Rövidítések: PPE–DE: Európai Néppárti Csoport (kereszténydemokraták) és Európai Demokraták, PSE: Európai Szocialisták Pártja, ALDE: Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért Csoportja, Zöldek – ALE: Zöldek – Európai Szabad Szövetség, IU–IV: Európai Egyesült Baloldal – Északi Zöld Baloldal, IND–DEM: Függetlenség és Demokrácia Csoport, UEN: Unió a Nemzetek Európájáért Csoport, NA: Csoporton Kívüliek.

Forrás: Saját készítésű a Corbett – Méndez de Vigo A6-0070/2004 – Végzés, 2005.01.12 választási eredményekről készült jelentés aktái alapján.

JEGYZETEK

- 1 Maura ADSHEAD – John HILL (2005): Elections to the European Parliament, June 2004: The 15 Established Member States. In Electoral Studies, Nyomdában.
- 2 Már a Római Szerződés 138-as fejezete is arra biztatta az Európai Közgyűlést – a jelenlegi Európai Parlament elődjét –, hogy irányzott javaslatokat készítsen a közvetlen, egységes egyetemes választójoggal történő megválasztására. Ha az európai küldöttek közvetlen választása el is húzódott 1979-ig, az egységes választási rendszer megalkotásának célkitűzése nem hogy nem valósult meg, hanem még bizonyos mértékben fel is oldódott a maastrichti szerződésben, majd utólagosan az amszterdamiában, amely a 190-es fejezetében megelégszik a „közös elvek a tagállamok számára” bevezetésével. 1997 szeptemberében az Európai Parlament Intézményes Ügyek Bizottságának jelentése kedvezett azon parlamenti javaslatnak, amely ezen közös elvek bevezetésére irányult, és a Miniszterek Tanácsa 2002-ben fel is vázolta az arányos rendszerek általánosításának jóváhagyásakor, megengedve olyan sajátosságokat, mint egy vagy több körzet használatát, – az 5%-nál soha nem magasabb – bekerülési küszöb bevezetését, preferenciális szavazatok használatát és bármely, a választási jogban megszokott arányos választási formula használatának lehetőségét.
- 3 Mióta Nagy Britannia 1999-ben az európai választásokon elhagyta egyfordulós többségi rendszerét minden tagország az arányos típusú választási rendszert kezdte gyakorlatba hozni. Jelenleg érvényben vannak olyan rendszerek, mint a plurinominális kerületi listák Belgium, Franciaország és Nagy Britannia esetében, egyszeri átadható szavazat (amely alapján véve egy többségi rendszer, de általában magasan arányos eredményeket hoz) az Ír Köztársaságban

- és Észak-Írországban, és egyedüli országos kerületi lista a többi tagországban, 3% bekerülési küszöbvel Görögországban, 4%-kal Ausztriában és Svédországban, 5%-kal Németországban (a Franciaországban létező 5%-os bekerülési küszöb kerületi szinten van kiszámolva). Erről lásd: 309–331., 75–97. Lásd: Philip STÖVER – Andres M. WÜST (2004): Electoral systems. In www.europeanelectionstudies.net és Dieter NOHLEN: Wie wählt Europa? Das polymorphe Wahlsystem zum Europäischen Parlament. In *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Vol. 17., 29–37.
- 4 Erről a sajátosságáról lásd: Carlos FLORES JUBERÍAS: Eastern Europe: General Overview. In Josep M. COLOMER (ed.): *Handbook of Electoral System Choice*, Palgrave-Macmillan, New York – London, 2004, 309–331 o. és Nuevas consideraciones en torno a la transformación de los sistemas electorales en la Europa del Este: el caso de los nuevos socios comunitarios (1995–2003). In Carlos FLORES JUBERÍAS (coord.): *Actas del III Encuentro Español de Estudios sobre la Europa Oriental*. (Vol. 1.), Cuadernos Constitucionales de la Cátedra Fadrique Furió Ceriol No. 41-42. (2002–2003), 75–97.
- 5 Általános szemszögből nézve a kérdést lásd újonnan: Philip STÖVER – Andres M. WÜST: Electoral systems. (Idézi: Dieter NOHLEN: *Wie wählt Europa? Das polymorphe Wahlsystem zum Europäischen Parlament*.)
- 6 Habár a választások a hét egyik vagy másik konkrét napjára való összehívását általában nem a választási rendszer formájának döntő elemként azonosítják, viszont megjegyezhetjük, hogy az uniós országok ezzel kapcsolatosan is különböző hagyományokkal rendelkeztek, amelyeket a bővítés még változatosabbá tett. Így az utolsó európai választásokat az Egyesült Királyságban június 10-én, csütörtökön; Hollandiában 11-én, pénteken; Csehországban 11-e, péntek déltől 12-e, szombat délig; Máltán és Lettországban 12-én, szombaton; Olaszországban szombat és vasárnap és végül a maradék 20 országban június 13-án, vasárnap tartották.
- 7 Lásd: José Ignacio TORREBLANCA: Claves para entender la abstención en las elecciones europeas. In *Análisis del Real Instituto Elcano* No. 112. 2004, www.realinstitutoelcano.org/analisis/538.asp.
- 8 Olaszországban az európai kivéve az összes választáson kötelező szavazás. Így bár az olasz eset magában nem sorakoztatható fel az említett négy mellé, még sem kellene figyelmen kívül hagyni a más szavazásokon meglévő, a szavazás kötelezősége miatt létrehozott tehetetlenség jelentőségét, mikor az Alpokon túli országnak az európai választásokon igazolt magas részvételi arányát (73,1%) magyarázzuk.
- 9 Richard ROSE: Visualising the Euro Gap. In www.idea.int/voter_turnout_europe.
- 10 Lásd Hermann SCHMITT – C. VAN DER EIJK (2003): Die politische Bedeutung niedriger Beteiligungsraten bei Europawahlen. Eine empirische Studie über die Motive der Nichtwahl. In F. BRETTSCHEIDER, Jan VAN DETH – E. ROLLER (eds.): *Europäische Integration in der öffentlichen Meinung*, Leske & Budrich, Opladen, 279–302.
- 11 Ezek az adatok szorosán kapcsolódnak azokhoz amelyeket majd a későbbiekben fogunk megemlíteni (mint a ténye annak, hogy a kormánypártok, és még általánosabban a nagy pártok szavazatokat veszítenek a kisebbségi erők javára) arra a következtetésre vezetett az olyan elemzőket mint Marsh, Reif vagy Schmitt, hogy az Európai Parlamenti választások továbbra is másodrendű választásoknak számítanak mindez alatt azt értve, hogy a választók kevésbé meghatározónak vélik azokat, mivel bennük olyan kérdések játszanak szerepet amelyek kevésbé

- fontosak mint azok amelyekre elsőrendű választásokon szavaznak, viszont éppen ellenkezőleg azok lennének amelyekben félreérthetetlen módon határozzák el ki kerül hatalomra és milyen politikákat fognak folytatni. Lásd a témáról: Karlheinz REIF – Hermann SCHMITT (1980): *Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results*. In *European Journal of Political Research*. Vol. 8., 3–44.; Michael MARSH (1998): *Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections*. In *British Journal of Political Science*. No. 28/4., 591 a 607. és *The results of the 2004 European Parliament elections and the second-order model*. In Oskar NIEDERMAYER – Hermann SCHMITT (2004): *Die Europawahl 2004*. VS Verlag, Wiesbaden, on-line a www.europeanelectionstudies.net; és Hermann SCHMITT (2004): *The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-order?* In www.europeanelectionstudies.net.
- 12 Lásd: Jean BLONDEL, Richard SINNOTT és Palle SVENSSON, Palle: *People and Parliament in the European Union: Participation, Democracy and Legitimacy*, Clarendon Press, Oxford, 1998.
- 13 EUROPEAN COMMISSION: *Flash Eurobarometer 162. Post European Elections 2004 Survey*. In http://www.europarl.eu.int/press/Eurobarometer/index_en.htm.
- 14 Uo., 13–17.
- 15 Uo., 17–22.
- 16 Jelen tanulmányunk világosan mutat rá erre a kapcsolatra. A 45,3% európai – akik 2004 júniusában elmentek szavazni – kétharmad része (hogy pontosak legyünk 65%) azt nyilatkozta, hogy nagyon közelinek érzi magát egy bizonyos párthoz (Uo., 25).
- 17 Uo., 22–26.
- 18 Uo., 26–39.
- 19 E kérdésről lásd: Cees VAN DER EIJK – Mark N. FRANKLIN (1996): *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*, University of Michigan Press, Ann Arbor, Mi.
- 20 Hermann SCHMITT (2004): *The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-order?* 12–14.
- 21 A pártok valós számáról lásd: M. LAAKSO – Rein TAAGEPERA (1979): *Effective Number of Parties: A Measure With Application to Western Europe*. In *Comparative Political Studies* 12., 3–27.
- 22 Hermann SCHMITT (2004): *The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-order?* 15–16.
- 23 Lásd Sarah BIRCH: *Electoral Systems and Party System Stability in Post-Communist Europe*. Az American Political Science Association 97. éves gyűlésén 2001. augusztus 30-a és szeptember 2-a között San Franciscóban tartott előadás.
- 24 Az Északi Liga (LN), az Egyesült Királyság Függetlenség Pártjának (UKIP) tizenegy, a Lengyel Családok Szövetségének (LPR) tíz, a Franciaországért Mozgalom (MpF) három és a svéd Junilistan három képviselőjéből összetevődve.
- 25 Többek között az olasz Nemzeti Szövetség (AN) tíz, a lengyel Jog és Igazság (PiS) hét, az ír Fianna Fáil (FF) négy és a lett Szabadságért és Hazáért Unió (TB/LNNK) négy képviselőjéből összetevődve.

- 26 Többek között a francia Nemzeti Fornt (FN) hét képviselőjével együtt a csoportot a lengyel Samoobrona (SO) hét küldöttje, a belga Vlaams Blok (VB) három, az Egy Független Szlovákiáért Mozgalom (HZDS) három, az olasz Fiamma Tricolore és a Mussolini Lista kettő és az osztrák Martin Lista és a Liberális Párt (FPÖ) három képviselője alkotja. Mindez lehetővé teszi, hogy ezt a kollektívát az európai politikai spektrum jobbszélére helyezzük.
- 27 Aleks SZCZERBIAK – Paul TAGGART (2003): Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality. In Sussex European Institute Working Paper. No. 69., 6. E szerzők e témáról írt bőséges bibliográfiájáról lásd: *Opposing Europe: Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation*. In Sussex European Institute Working Paper. No. 36. 2000.; *Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe*. In Sussex European Institute Working Paper. No. 46. 2001.; valamint *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*. In Sussex European Institute Working Paper. No. 51. 2002.
- 28 Riishoj az euroszepticismusnak az itt említetnél összetettebb – következőképpen problémásabb alkalmazású – tipológiáját vázolta fel, de hasznosnak lehet, ha azon álláspontok kiterjedtségét próbálnánk pontosabban meghatározni, amelyek az európai integráció uralkodó modelljének kritikáját vonják magukkal. Így a szerző (Lásd Søren RIISHØJ: *Europeanisation and Euro-scepticism. Experiences from Poland and the Czech Republic*. In *Central European Political Studies Review*. No. 6/4. 2004.) a következő euroszepticismus-típusokról beszél: a) amelyek attól tartanak, hogy egy nemzetek fölötti erő kebelezi be őket, és így elveszítik saját nemzeti függetlenségüket; b) „a meglévő szociális töréséken alapuló” (azzal a ténnyel igazolva, hogy az európai integráció egyszerre eredményez „győzteseket” és „veszteseket”); c) „program alapú” (konkrét közösségi politikákkal való szembenállás, mint például az Euró, a mezőgazdasági politika vagy a dolgozók szabad mozgása); d) „intézményi alapú” (attól a meggyőződéstől vezetve, hogy az európai intézmények kevésbé törvényesek vagy hatékonyak mint a nemzeti); e) „nemzeti érdekeken alapuló” (amely a nemzeti érdekek védelmét elébe helyezi az európai konstrukció követelményeinek); f) „a tapasztalaton alapuló” (amit egy olyan sértődöttségérzés táplál, amely azokkal a fogalmakkal kapcsolatos, amelyekben lezárult a csatlakozási folyamat); g) „pártalapú” (fentről lefelé pártvezérek által alakított); h) és „atlanti alapú” (amely menthetetlen ellentmondást lát az europizmus és a pro-amerikai atlanticizmus között, különösképpen a külpolitikában és a hadügyben).
- 29 Azon pártok amelyek a legtöbb szavazatot adták az Alkotmányos Szerződés ellen: a brit Konzervatív Párt (22), a Lengyel Családok Szövetsége, és a UKIP (10), Jog és Igazság, ODS és a Nemzeti Front (7), a Cseh Kommunista Párt (6) és a német PDS (5), Rifondazione Comunista (4), és a görög KKE, az Északi Liga, a Junilistan, a Vlaams Belang (3).
- 30 Országok szerint, azok amelyek a legtöbb szavazatot adták az Alkotmányos Szerződés ellen: Nagy Britannia (41), Lengyelország (19), Csehország (15), Franciaország (11) és Olasz

* Az NGO-részvétel az ENSZ rendszerében a következőkkel jellemezhető: 1) strukturált, szabad hozzáférés; 2) strukturált, szabad hozzáférés; 3) indirekt, szabad hozzáférés hálózaton keresztül; 4) külső kampány hálózat segítségével; 5) korlátozott hozzáférés a titkársághoz; 6) korlátozott hozzáférés a dolgozókhoz (Ld. Willetts, 2002).

ország (9), relatív fogalmakban talán meg kellene említeni még Svédország esetét: 7 a 19 parlamenti tagjából szavazott ellene.

- 31 Lengyelország és a Csehország speciális esetéről lásd: Ewa NALEWAIKO (2003): *Le débat polonais sur l'intégration. Les partis politiques anti-européens et leurs dirigeants*. In Jean-Michel DE WAELE (ed.): *La Pologne et l'intégration européenne*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruselas; Søren RIISHØJ: *Europeanisation and Euro-scepticism...*, cit.; Aleks SZCZERBIAK (2004): *Polish Euroscepticism on the Eve of the Accession*. In *European Studies 2004* január-február; és Eduard TARNAWSKI (2002): *La Europa federal y los euroescépticos polacos. Las prácticas de construcción discursiva y la lógica del poder*. In Carlos FLORES JUBERÍAS (dir.): *Estudios sobre la Europa Oriental*, Universitat de València, Valencia, 2002, 413–428.
- 32 Ezen legkör meglétével Cseh- és Lengyelország esetében előzőleg már foglalkoztunk: Carlos FLORES JUBERÍAS (2001): „Actitudes políticas ante la integración europea de la República Checa”, *Revista de Estudios Europeos*. No. 29., 21–44. és Polonia, en la vía de la adhesión: el referéndum del 8 de junio de 2003. In Rubén Darío TORRES KUMBRIÁN – José Luis GONZÁLEZ ESTEBAN – Grazyna BERNATOWICZ – Joanna GRODZKA (eds.): *Polonia y España ante el futuro de la Unión Europea*. Universidad de Castilla La Mancha, Toledo, 2003., 143–167.
- 33 EUROPEAN COMMISSION: *Flash Eurobarometer*. 45.